

NORSK POLARINSTITUTT
MEDDELELSER NR. 103

ODD LØNØ

Norske fangstmenns overvintringer

Del II — Jan Mayen

The Norwegian winter hunting expeditions

Part II — Jan Mayen

Særtrykk av Polarboken 1973—74

NORSK POLARINSTITUTT
OSLO 1974

DET KONGELIGE DEPARTEMENT FOR INDUSTRI OG HANDVERK

NORSK POLARINSTITUTT

Rolfstangveien 12, Snarøya, 1330 Oslo Lufthavn, *Norway*

SALG AV BØKER

Bøkene selges gjennom bokhandlere, eller
bestilles direkte fra:

SALE OF BOOKS

*The books are sold through bookshops, or
may be ordered directly from:*

UNIVERSITETSFORLAGET

Postboks 307
Blindern, Oslo 3
Norway

16 *Pall Mall*
London SW 1
England

P.O. Box 142
Boston, Mass. 02113
USA

Publikasjonsliste, som også omfatter land-
og sjøkart, kan sendes på anmodning.

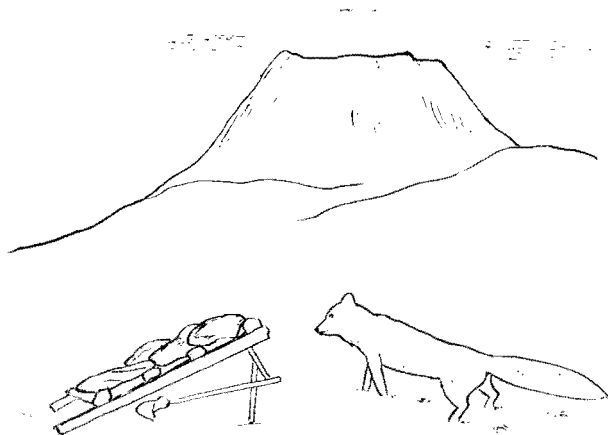
*List of publications, including maps
and charts, will be sent on request.*

Norske fangstmenns overvintringer. Del 2 Jan Mayen.

(The Norwegian winter hunting expeditions.

Part 2, Jan Mayen.)

Av Odd Lønø.

Forord.

Som omtalt i første del av Norske fangstmenns overvintringer, (LØNØ 1972) så varte den første periode av de frivillige overvintringer bare fram til 1866. Så har vi et langt opphold i virksomheten. Først i 1893 tok de frivillige overvintringer til igjen, og noen år etter 1900 hadde de et langt større omfang enn tidligere. Det ble raskt mange om fangstfeltene på Svalbard, og en søkte etter nye felter. Jan Mayen var et av de nye fangstfelt som ble prøvet.

Oppdagelsen av Jan Mayen tilskrives hollenderen JAN CORNELIUS MAY som fant øya på en reise i 1614 (Jan Mayen 1929).

De første båtene som kom til Jan Mayen, oppdaget store mengder med grønlandshval. Det utviklet seg raskt hvalfangst rundt øya, vesentlig av hollendere og engelskmenn. Kokerier

ble satt opp på land flere steder. Den stammen av grønlandshval som holdt til eller trakk forbi Jan Mayen, tålte ikke det store jaktpresset og ble utryddet. Allerede i 1642 er hvalfangsten ved Jan Mayen opphørt (Jan Mayen 1929).

Den første overvintring på øya var i 1633—34. Syv hollendere ble satt i land for å passe på anleggene og observere hva som skjedde om vinteren. Alle døde om våren av skjorbuk (CHURCHILL 1746).

Ingen fangstmenn hadde interesse av Jan Mayen etter at hvalen var blitt utfanget. Neste overvintring var først i 1882—83 da den vitenskapelige østerikske ekspedisjon overvintret (CHAVANNE 1884).

De første som drev landfangst på Jan Mayen var nordmennene. Det var øyas bestand av polarrev som lokket. Den første norske overvintring var i 1906—07, og bortsett fra en delvis kanadisk finansiert ekspedisjon har alle fangstekspedisjoner på øya vært norske.

I 1921 ble det opprettet en norsk Radio- og værstasjon på øya. Denne ble året etter lagt under værvarslinga for Tromsø og var i drift til september 1940, da ble stasjonen evakuert på grunn av krigen. Radiostasjonen var i disse årene bemannet med tre mann, og disse fanget en del rev. Dette hadde en viss økonomisk betydning for radiostasjonens folk i de første fem—seks år. Dette forandret seg raskt da revebestanden gikk sterkt tilbake, og prisene på rev avtok.

I tiden 1921 til 1929 var det 5 fangstekspedisjoner som overvintret. I dette tidsrom var det derfor en del konkurranse om reven på øya mellom de rene fangstfolk og radiostasjonens folk som hadde fangsten som en ekstrainntekt.

I mars 1941 ble stasjonen igjen opprettet av de norske styrker i England, og den var i drift krigen ut og til juli 1945 da den ble overført til Værvarslinga for Nord-Norge.

Den første norske overvintring på Jan Mayen, 1906—07.

I 1906 rustet konsul J. GLÆVER i Tromsø ut en ekspedisjon som skulle til Jan Mayen for å fange rev. Den bestod av tre mann, DANIEL JOHANSEN, JACOB JAKOBSEN og PET-

TER PEDERSEN. Vi vet svært lite om denne overvintringen da alle omkom på hjemveien. Høyst sannsynlig har denne ekspedisjonen bare brukt det store huset, Østerrikeren, som stod igjen etter den østerrikske vitenskapelige ekspedisjon i 1882-83, uten bistasjoner. Det er ikke noen steder nevnt noe om hus eller bistasjoner som er bygget av denne ekspedisjonen. I begynnelsen av juli 1907 hadde skipper GRØDAHL kontakt med fangerne, og han meldte at de hadde fått 130 rev og 1 isbjørn (Tromsø 1907, nr. 54).

Skuta «Laura», som fanget bjørn og moskusokser på Nord-austgrønland, skulle hente overvintrerne på veien hjem, men den ble fast i isen og drev med den i 6 uker. «Frithjof» ble derfor den 25. september sendt ut for å søke etter «Laura» og hente GIÆVRS ekspedisjon på Jan Mayen (Tromsø, 1907 og YTREBERG 1962).

«Frithjof» kom til Jan Mayen 30. september. Den tok overvintrerne ombord og la igjen beskjed til mannskapet på «Laura» at den gikk for å leite etter dem langs iskanten. «Laura» ankom Jan Mayen allerede dagen etter og fortsatte hjem til Tromsø (Tromsø 1907, nr. 80). Uheldigvis hadde de to skutene omgått hverandre.

Straks etter at «Frithjof» hadde forlatt Tromsø, hadde den fått en lekkasje, men den fortsatte likevel videre. Etter å ha vært på Jan Mayen gikk den 20 mil nordover til iskanten og søkte et par dager der. Så blåste det opp til storm, og «Frithjof» måtte komme seg ut av isen. Sjøene ble etter hvert verre og verre, og de brøt i stykker lukene til maskinrommet. Den tok inn så mye vann at maskinen saknet. Mannskapet forsøkte å utbedre skadene. Lekkasjen hadde tiltatt, og ved siden av maskinpumpene måtte de bruke pøser. Alle arbeidet uavbrutt i to døgn. De hadde til slutt ikke annet å gjøre enn å søke nødhavn på Island. Den 5. oktober drev «Frithjof» i fjæra på Langanes på Island. Maskinist ELIAS SAMUELSEN var den eneste av de 16 ombord som berget livet. Han forteller: «Det gikk i en Ruf, og saa var det forbi. Jeg stod lige ved en Redningsbaad, da Sjøen kom. Saa greb jeg i den og gikk med den tilsjøs. Siden fik jeg tag i en Planke og drev i land paa den».

Fig. 1. «Frithjof» som forliste på Langanes på Island i 1907 med alle fra første overvintring og 12 av mannskapet — bare én berget livet. «Frithjof» which wrecked on Langanes in Iceland 1907 with the three men from the first wintering and 12 of the crew — only one was rescued.

I det han kom i land, så han at skuta var brukket i to. På forskibet var det tre mann, men straks etter kom det en sjø og skyllet dem vekk. SAMUELSEN ble på stranda i noen timer og så 12 av sine kamerater drive døde i land. Etter å ha gått i 12 timer traff han folk (Tromsø 1907, nr. 86 og 94).

De tre fangerne, som lå på Jan Mayen denne vinteren, var de første norske som tok meteorologiske observasjoner her. Meteorologisk institutt i Oslo hadde sendt med instrumenter, men alt gikk selvfølgelig tapt (Tromsø stiftstidende 1906, nr. 47).

Som tidligere nevnt hadde skipper Grødahl fått oppgitt fangsten til 130 rev og en bjørn. HOEL (1949) oppgir 200 til 300 rev. Hvilke oppgaver som er riktige, er ikke mulig å vite, men i fig. 7 er brukt GRØDAHLS tall.

Haugen-ekspedisjonen 1908—09.

Maskinist SAMUELSEN, som overlevet forliset med «Frithjof», fortalte om den store blårevfangsten de første overvintrerne på Jan Mayen hadde gjort. Mange fangstmenn ønsket å være med på en slik fangst av verdifull blårev, så i 1908 var det planer om flere ekspedisjoner til Jan Mayen, men bare en kom av gårde. Fra Tromsø reiste en ekspedisjon på 6 mann, rustet ut av LARS L. HAUGEN (Tromsø, 1908, nr. 53). Leder var ANDERS ANDERSEN (DOBBEL-ANDERS), bror til CLAUDS ANDERSEN, rederen for mange fangstekspedisjoner.

Ekspedisjonen brukte Østerrikeren til hovedstasjon. ANDERSEN hadde fått bruksrett av grev WITCZEK til disse huse-
ne. De bygget en bistasjon, Andersenhytta, på nordsiden av Nordlaguna. Så bygget de et godt hus, som har fått navnet Haugenhuset, 6 km. sørvest for Østerrikeren. Videre hadde de en bistasjon i Kvalrossbukta (Kvalrossgatt) og en bistasjon, en gamme, vest ved Sørlaguna (LID 1974). Denne ekspedisjonen bygget ut og fanget på terrenget fra nord for Nordlaguna og sør-
over i Engelskbukta.

DUC D'ORLEANS (1911), som i 1909 besøkte Jan Mayen på sin tur til Grønland med «Belgica», forteller at han traff overvintrerne. Overvintrerne fortalte at da de så «Belgica» komme, trodde de det var båten som skulle hente dem. De ble skuffet da de oppdaget at de hadde tatt feil. De hadde vært på øya siden juli måned året før, og en hadde dødd av skjorbuk i løpet av vinteren. En av fangerne, en stor kar, var syk og nedtrykt og trodde han var fortapt. Han spurte om de ombord i «Belgica» hadde noe sitronsaft til ham. Hen ble sendt ombord til legen til undersøkelse, og han fikk medisiner. Overvintrerne fortalte at de om høsten hadde matet revene, og etter en tid hadde de omkring 30 rev daglig ved huset. Ved siden av slagfeller hadde de brukt kassefeller for fangst av levende rev. De hadde tre levende blårev i en innhegning. Om vinteren hadde de i ledige stunder skåret ut knivskaff og lignende ting i kvalrosstann.

Etter Tromsø (1909, nr. 59) hadde SIVERT EIDE fra Nordfjord, vanlig kalt STOR-SIVERT, dødd i februar av skjorbuk. De andre hadde hatt, i følge avisen, en god vinter med god fangst: 110 blårev, derav tre levende, og 33 kvitrev.

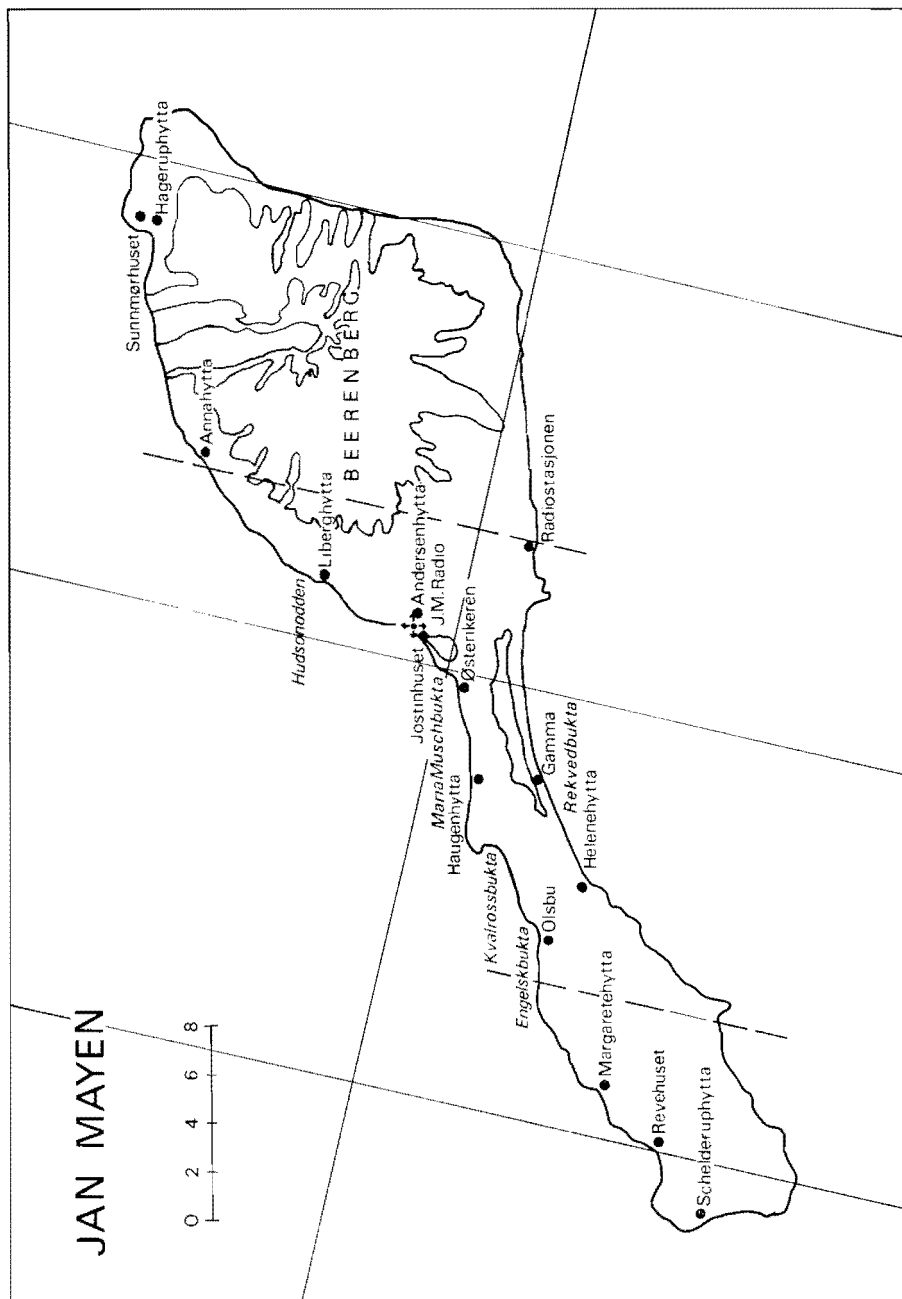

Fig. 2. Jan Mayen med fangsthytter inntegnet. Flere av hyttene eksisterer ikke lenger. De strekede linjer markerer grenesene for BIRGER JACOBSENS anneksejon av Midt-Jan i 1921. Jan Mayen with the trappers huts. The dashed lines mark the border of the annexation of BIRGER JACOBSEN in 1921.

Haugen-ekspedisjonen 1910—11.

LARS HAUGEN, Tromsø, rustet sommeren 1910 igjen ut en fangstekspedisjon til Jan Mayen. Den bestod av 5 mann. Leder var PEDER OLSEN fra Hukø.

Ekspedisjonen gikk fra Tromsø i slutten av juli (Tromsø 1910, nr. 59). Det er ingen opplysninger om hvor den fanget, men den har sikkert brukt de samme hus og det samme terreng som HAUGENS ekspedisjon to år tidligere.

Etter Tromsø (1911, nr. 65) klarte bare tre mann, JENS WILHELMSEN og JOHAN OKSAAS fra Tromsø og JOHAN PEDERSEN fra Salangen, å komme gjennom vinteren. De kom til Tromsø i midten av juni. AKSEL JACOBSEN fra Tromsø ble syk i desember. Han fikk vondt i benene og ble slapp og uvel og måtte holde sengen. Han døde allerede 25. februar. OLSEN ble syk av skjørbuk i mars. Han mistet tennene og ble avkreftet og døde 3. mai.

De tre gjenlevende, som var friske hele vinteren, spikret kister og la de døde ned i full hyre slik de lå i køya. De ble begravet i en steinrøys, og et kors ble satt over graven som ble forsvarlig innmurt så ikke bjørn eller rev skulle komme til.

Ekspedisjonen hadde hatt rikelig med proviant, og husene var gode. Været hadde vært gjennomgående dårlig. Fangsten ble 52 rev og 4 hvite rev.

Hagerup-ekspedisjonen 1917—18.

Sommeren 1917 rustet JOHAN HAGERUP, Tromsø, ut en fangstekspedisjon til Jan Mayen. Den bestod av leder ARTHUR OXAAS, hans bror JOHAN, ANTON EINARSEN og AUGUST HANSEN som var sønn av forfatter LARS HANSEN.

De forlot Tromsø 15. august og hadde losset alt på land den 10. september. De brukte Østerrikeren til hovedstasjon og Haugenhuset til bistasjon. Ekspedisjonen er godt beskrevet av OXAAS (1955). Vi skal her gjengi hva AUGUST HANSEN (1918) forteller i sin dagbok.

Om høsten samlet det seg en del rev rundt huset, og de ble matet med salt kjøtt. Saltkjøttet skulle være folkemat, men da det var bedervet, så ble det revemat i stedet. Den 5. oktober tar de den første reven, og det står i dagboken: «Fremdeles samme

veir, delvis sne. I dag har vi hatt 21 blå- og 3 kvitræver ved huset. Da den ene kvitræven kom inn i stuen til oss og den viste seg å være meget fin slo vi den ihjel. Johan har flådd og spilet den.» De hadde mye selskap med revene, den 13.10 står det: «I dag morges gik vi alle 4 tilbake til hovedstasjonen. Da vi kom dit, kom alle rævene i møte med os, det var noksaa artig at se. Vi slog ogsaa 2 blaaræver ihjel her.» Det var en sulten flokk de hadde rundt huset, og det foregikk ikke uten mén, den 17.10 står det: «Har ogsaa idag slaat ihjel 3 blaarev. Vi er nødsagen at plukke en del av de værste slaastere av veien, da dem ellers slaast og river hverande sund.» I november var revepelsen fin. De fanget da reven ved å lokken den inn i huset og stenge døra. Det var lettvindt, og dessuten kunne de kontrollere om pelsen var fullgod før de klubbet reven ned. De fikk 105 skinn på den måten.

De hadde ogsaa bygget ut terrenget med slagfeller og sakser, og utover høsten tok de fin fangst. Terrenget var dobbelt så stort som ekspedisjonen før dem hadde brukt. De regnet med en 8 timers gange for å røkte terrenget fra hver hytte.

Alle tre var vel fornøyd med fangsten. De var jo ikke vant med slik mengde rev på Svalbard, og så var det jo nesten bare blårev. Den 31. desember står det: «Svær storm fra Ø og kov. Vi har holdt oss inne, og fordrevet tiden på vanlig vis. Av fangst har vi det hele fått 232 blårev og 20 kvitræv, så det har vært et godt år for os. Desuten har vi været, og er friske, saa vi med glæde kan takke for det gamle aar, og ønske os, og Dem som hjemme er, et godt nyaar. Haaber at enhver av os hjælpes frem til det gode.»

De fire hadde hugget godt inn i revebestanden på øya. De merket etter hvert at det ikke var så mange igjen. Den 16. januar står det: «Redskapene ettersett og i orden. Intet at se. Da her nu er saa godt som frit for ræv, ser vi ikke mere end 2 ganger om uken til redskaberne.» Og den 1. februar: «Alle redskaber efterset og i orden. Fik intet og saa ikke spor efter ræv heller. Her er andtagelig ikke mange ræver igjen, saa vi kommer andtagelig til at slaa ned felderne for ikke at gjøre det eldeløst.»

Foruten rev er det ikke mye annet for en pelsjeger å fange

på Jan Mayen, men de fikk da kontakt med bjørn. Den 30. januar skjøt de den første bjørn. Fra midten av mars til slutten av mai har de drivis rundt øya. Den 18. mars har de besøk av bjørn: «Har idag vært paa andre stationen og gjort rent, samt spikret igjen vindu og dører. I eftermiddag mellem kl. 6—7 mens vi andtagelig har sat og læst et øieblik, har en bjørn spaseret noksaa rolig ca. to meter fra vinduene, det ene stod aapent. Da Johan som fik se sporene varslet, var det selvfølgelig mobilisering. Alle 4 gik vi efter sporene, som gik ned til sjøen. Der fik vi naturligvis ikke nogen bjørn, men isteden 2 snadder.» Den 31. mars så de en bjørn på isen. Nå rigget de til et selvskudd, og den 16. april fikk de en bjørn på det. Men det var ikke slutt ennå, den 20. april står det: «Lederen og jeg gik os en tur i eftermiddag til sjølskottet, og derfra gik vi en vei vi ikke har gaat før, nemlig ut paa isen og rundt fjelderne fra Engelsbay og hit. Kommet ca. en times gang fra hjemmet fik vi se en bjørn. Da vi havde lagt en stund og lurt paa den, kom den ut av en smal hule i fjellet. Jeg sköt da av ordre fra Arthur, og den fik ogsaa skuddet et lite stykke bak bogen. Den gjorde da helt om, og forsvant da inde i hulen. Vi havde bare en borse, saa blev Arthur igjen, og jeg gik hjem og hentet kniver og diverse redskaber. Da vi kom tilbake begyndte vi paa et noksaa vanskilgt arbeide da bjørnen var krøbet helt ind i hulen. Den var ca. 20 meter lang, og indgangen var saa smal, at en mand saa vidt kunde krybe ind, og bjørnen var jo ikke dødelig saaret. Vi hørte naar vi sköt paa maafaa eller kastet skierne ind til den, at der var liv i den, men kunde ingen ting se. Vi krøb da ind, og da vi havde lagt en stund blev vi bedre vant med lyset saa Arthur og Antonsen som var først fik da se noget som rørte sig og sköt da paa det. Da vi saa havde tat os en røik, og krutrøken var gaat bort gik vi helt ind. Jeg gik da helt frem til den paa den ene side, og Arthur og Anton sat paa andre siden med børsene klar. Jeg tok en ski og stak i munden paa den, og fik da løftet hodet op for en stund, og da fik den dødsskuddet. Vi fik da ved megen møie den ut drefra, flaadde den og drog den hjem. Da vi var kommet op paa landkallen ret ned for huset fik Arthur se en bjørn til, som Anton og han var paa vei til, da den andtagelig har faat veiret av dem. Har vi haft kragjorgensesengeværer, har den sik-

kert vært vor, men dessvære har vi ikke andet end gamle soldatergevær med spænghagl og det vet enhver der har faat erfaring paa det, hvad virkning disse gjør, paa et saa sværlæmet dyr som isbjørn.»

Som nevnt fikk de en dag to snadd. De så noen få til. Den 1. mai står det: «Saa idag en storkobbe, som andtagelig har gaat op paa isen for at yngle, da den havde en liten unge sammen med sig, og det er jo i denne tid dem føder unger.» Den 17. september fant de en død klappmyss i fjæra.

De skjøt mye havhest, og det var god mat. De forsøkte å sette line etter havhesten uten at det var vellykket. De tok noen få stormåser med sakser. Den 6. oktober fikk de også skutt en snøugle.

Den samlede fangst ble 241 blårev, 22 kvitrev, 3 isbjørn, 2 snadd og en klappmyss.

Det var krig, og de hadde fått med seg for lite tobakk. I midten av mai var det slutt. Den 3. mai fikk de besøk av Botlenosfangeren «Havmanden» fra Ålesund. De fikk sigaretter, skråtobakk, røyketobakk og noe proviant. De var veldig fornøyde. Men de var ikke så fornøyde med besøket til «Freddrikke» fra Tromsø, og kommentaren i dagboken 7. mai er noe bitter: «Skipperen og 3 av hans folk kom igaar eftm. paa besøk til os. Da de havde drukket kaffe og pratet rodde de ombord. Anton og jeg rodde da efter aftens ombord for muligens at faa lidt proviant, men det viste sig straks at det var Tromsøværinger vi kom til. Vi fik hos kipperen 2 ekser karvet bladtobakk at dele paa fire mand og en del grønsaker. NB. Vi har jo fuldstendig greie paa forholderne med proviantkortene og hvor vanskelig det er at faa fat i alt nødvendighetsartikler, men samme forhold er jo ogsaa i Aalesund.»

I slutten av juli ble de hentet til Tromsø.

Sulebak-ekspedisjonen 1920—21.

I 1920 rustet OLAV NEDRELID, Hjørungavåg, ut den første ekspedisjon til Jan Mayen fra Sunnmøre. Den bestod av MARTIN og PEDER SULEBAK og ERLING FROSTAD. De hadde en bra vinter og ble på Jan Mayen i 16 måneder. De brukte

høyst sannsynlig Haugenhytta og terrenget sørover langs vestsiden av øya.

Da EKEROLD kom for å sette opp radiostasjonen i 1921, hjalp de tre til med å få alt utstyret i land, og kom derfor til å bli med på hans parti i «Krigen» på Jan Mayen (se nedenfor). De fulgte med EKEROLDS båt tilbake til Ålesund.

Fangsten var god, 77 blårev, derav 13 levende, 11 hvitrev, derav 1 levende og en del bluebackskinn (Aftenposten nr 471, 1921 og HARDING HANSEN (pers. med.)).

Schjelderup-ekspedisjonen 1920—21.

Schjelderups Selfangstrederi A/S, Skånland, rustet sommeren 1920 ut AUGUST HANSEN og en fangstmann til for revefangst på Jan Mayen. De brukte Østerrikeren som hovedstasjon. Vintren forløp så vidt en vet uten vanskeligheter, men sommeren 1921 kom de til å bli trukket inn i «Krigen» på Jan Mayen.

Da de kom til Tromsø i november, fikk rederiet mistanke om at det var lurt unna en del skinn fra fangsten. Mistanken falt på de to fangerne, og saken ble meldt til politiet. Skinnene var godt gjemt, men politiet fant dem til slutt ved ransaking i et hus i Tromsø. Det var lurt unna blårevskinn for kr. 11.000. Saken ble ordnet i minnelighet (Tromsø nr. 262, 1921).

Etter Jan Mayen (1929) fikk de 60 blå og 8 hvite rev, verdien oppgis til kr. 38.000. Dette er sannsynligvis den hele fangst etter at politiet hadde funnet de bortgjemte skinn.

Radiostasjonen 1921—22.

Ingeniør HAGBARD EKEROLD planla en fangstekspedisjon til Spitsbergen i 1921, men han forandret sine planer da han hørte at værvarslinga var interessert i en stasjon på Jan Mayen. Han tok kontakt med dem, og det hele utviklet seg til at han ble leder for denne statstøttete ekspedisjon (THRANE 1945).

I begynnelsen av august 1921 kom EKEROLD med to fartøyer til Jan Mayen for å bygge en radio- og værvarslingsstasjon der. Husene ble satt opp rett sør for toppen av Beerenberg i Jamesonbukta. Fem mann vintret under ledelse av EKEROLD. To av mannskapet, LØVFALD og LINDSTRØM, fanget

rev om vinteren på den midtre del av øya. EDVARD ULLRING (pers. med.), som var med på ekspedisjonen, oppgir at fangsten ble 57 blå og 3 hvite rev. De så ikke isbjørn. Drivis så de først i slutten av mars.

Angående radiofolkenes kontakt med fangstfolkene som hadde vintret 1920—21, se neste kapittel.

«Krigen» på Jan Mayen høsten 1921.

Her skal kort omtales episoden som fikk navnet «Krigen» på Jan Mayen. Den er etter Aftenposten 1921 nr. 428, 430, 481, 493, 497, 508, 539, 571 og 576 og Tromsø 1921 nr. 199, 226, 234, 241, 242, 253 og 277 og ULLRING (pers. med.).

Da HAGBARD EKEROLD planla å sette opp en radiostasjon på Jan Mayen (se met.eksp. 1921—22), kom dette også cand. philos BIRGER JACOBSEN for øre. Disse to var mildt sagt lite glad i hverandre. Forhistorien til dette var at JACOBSEN hadde vært ansatt av Arctic Coal som vintersjef og geolog på dets anlegg i Bellsund. Selskapet måtte etter en tid skifte ut JACOBSEN med EKEROLD på grunn av forsømmelser i tjenesten.

Nå passet det med JACOBSENS planer å ta hevn. Han planla å annektere områder på Jan Mayen for å drive skjerping. Grunnlaget for disse planer var opplysninger fra noen gamle kart som en ishavsskipper haddet tegnet over diamantfunn der. Han fikk kontakt med en russer, ingeniør NACHIMSON som hjalp til med finansene. JACOBSEN kom i juni til Jan Mayen i følge med to mann, ANDERS ANDERSEN (DOBBEL-ANDERS) og TERJE THYHOLDT, som skulle hjelpe til. Den 25. september reiste JACOBSEN krav på de deler av øya som lå mellom Rekvedbukta i sydøst og Marie Musch-bukta i nordvest i henhold til et overdragelsesdokument av ANDERS ANDERSEN. JACOBSEN bygde Jacobsenhuset nord for Nordlaguna (hytta blåste bort vinteren 1923—24 og Joestinhuset ble senere bygd på samme sted). JACOBSEN og hans folk holdt vakt her og i Østerrikeren. Det var de to mest sannsynlige steder hvor EKEROLD ville lande. Men EKEROLD landet på østsiden da han var blitt anbefalt det av hensyn til radiokontakten med Norge. Det gikk derfor noen dager før landstigningen ble oppdaget. Dette var en stor strek i regningen for JACOBSEN.

EKEROLD tilbød de 5 fangstfolk som hadde overvintret, å få gratis reise hjem mot at de hjalp til med å losse i land alt utstyr fra de to fartøyene han hadde leid. De tre fra Sulebak-ekspedisjonen gikk med på dette. De to andre, AUGUST HANSEN og hans kamerat, fikk JACOBSEN over på sin side med å lokke med hjemreise på sin båt og andre ting. JACOBSEN leverte protest mot byggingen av radiostasjonen på hans område. Denne ble avvist av EKEROLD. JACOBSENS folk og de to fangstmenn satte nå opp en kontrakt at de stod last og brast i det som nå hendte.

JACOBSEN erklærte krig, og nektet radiostasjonens folk å ta rekved. Der hvor radiostasjonen ble bygd, var det ikke rekved, så den måtte fraktes fra det området JACOBSEN hadde herredømme over. Det hadde utviklet seg til en stillingskrig.

De fem hærmenn ble fort tørste, i alle fall ble HANSEN det. Han snek seg inn i fiendens leir for å finne spritlageret bare noen dager etter at landgangen var oppdaget. Radiofolkene hadde ennå ikke noe hus å bo i, men to mann hadde rigget seg til under en presenning. Det var et ufyselig vær den natta HANSEN kom snikende. Han ble tatt på fersk gjerning mens han holdt på å tappe 96% sprit på noen tomflasker han hadde med seg. HANSEN bad tynt for seg og mente at de kunne la ham få smake litt når han hadde gått så langt i det fæle været. Men nei— han fikk ikke en dråpe.

Stemningen ble litt mildere etterhvert. Den første som kom på besøk uten krigerske hensikter, var DOBBEL-ANDERS. Han var en godmodig og morsom kar som fortalte historier fra sitt liv som fangstmann på Jan Mayen og andre steder. Han nevnte at de nesten ikke hadde mat igjen. Videre fortalte han at de ikke eide mere tobakk. Det siste de hadde røkt var skovene i pipene, og deretter hadde de skåret ut foret i lommene, hvor de hadde hatt skråtobakken, og tygd det. Han fikk mat ved hvert besøk, men fikk ikke noe med til de andre.

Den neste sultne soldat som kom på besøk, var HANSEN. Da EKEROLD hilste på ham, oppdaget han at han var svært så lusete. EKEROLD forlangte derfor at HANSEN skulle legge igjen lua utenfor døra. Inne la de en avis under krakken han satt på, for å fange opp de lusa som måtte falle ned. Dette tok

HANSEN fra den muntre siden. Han holdt en advarende pekefinger opp mot lusa i lua og sa: «Husk nå, vær snill og ikke røm, for EKEROLD har sagt at jeg må ha med meg dere alle sammen tilbake.» Dette gjentok seg for hver gang han kom på besøk.

EKEROLD tok kontakt med JACOBSEN og tilbød ham og hans folk å få reise ned med hans båter når lossingen var ferdig, men han avslo. De ville bli og passe på sine rettigheter og fange rev. Da radiomastene noe senere falt ned i en storm, ville ikke JACOBSEN hjelpe til med å reise dem igjen.

Samme dag som mastene var reist opp igjen, kom THYHOLDT på oppfordring av JACOBSEN og bad om proviant. De hadde ikke noe mere igjen. Dette ble de nektet. De fikk det svar at det var fugl nok å leve av. Neste dag kom ANDERSEN med et telegram som de ville ha sendt hjem. Han og THYHOLDT fikk da beskjed om at de kunne spise på radiostasjonen, og at de kunne få proviant mot å levere rekved. Selv om de sultet, så gikk det flere dager før de kom med to lass rekved. De fikk noe proviant og tobakk. Men mere rekved ble heller ikke levert.

Situasjonen var meget kritisk for de fem hærmenn. De hadde ikke noe de kunne skyte fugl med. Det viste seg senere at det ene haglgeværet de hadde, var ubrukbart. De fanget 10 rev, derav noen levende. De levende ble etter en tid slaktet. Revekjøttet spiste de — det ble kokt i semuljegyryn så lenge gryna varte.

EKEROLD hjalp til slik at «Ringsel» hentet dem 8. november. Den hadde samtidig forsyninger med til radiostasjonen. De fem hærmenn kom over fra Østerrikeren til radiostasjonen og gikk ombord i «Ringsel» der. De hadde ikke mere utstyr og skinn med seg enn det de bar med seg i en vending.

Den dagen hærmennene forlot Jan Mayen, ble EKEROLD og JACOBSEN enige om at uvennskapet mellom dem skulle være glemt. JACOBSEN uttalte til avisene da han kom hjem, at den provianten de fikk for rekveden reddet deres liv.

Det var noen utenlandske vitenskapsmenn med EKEROLDS ekspedisjon til Jan Mayen sommeren 1921. Disse lå ute i terrenget og var ikke blandet inn i det som foregikk. To av disse,

professorene J. M. WORDIE og P. L. MERCANTON, besteg Beerenberg for første gang. (DEVOLD 1928.)

(Våren 1926 ble Jan Mayen annektert for Det Norske Meteorologiske Institutt, og tatt under norsk statsoverhøyhet i 1929. Ved høyesterettsdom av 3. mai 1933 ble imidlertid BIRGER JACOBSENS okkupasjon av den midtre del av øya godkjent, og Staten frakjent eiendomsretten over dette området.)

Radiostasjonen 1922—23.

Tre mann overvintret på stasjonen, og de fanget 11 blå og 1 hvit rev (Jan Mayen 1929).

Radiostasjonen 1923—24.

Tre mann overvintret, og de fanget 34 blå og 8 hvite rev (Jan Mayen 1929).

Radiostasjonen 1924—25.

Det vintret tre mann, bestyrer ALFRED HOAAS, PETER HØSTMARK og en stuert. Ingen av disse hadde noen erfaring med fangst, og det ble derfor ikke mere enn 12 blårev, derav 5 levende. De fem rømte i Tromsø og ble ikke fanget igjen.

Selv om det ikke har med fangst å gjøre, skal vi ta med en historie fra denne vinter (F. DEVOLD pers. med.). HØSTMARK var amatør som telegrafist, og HOAAS hadde det meste av telegraferingen. FRIDTJOF NANSEN var den gang utpekt som leder for en russisk ekspedisjon med en zeppelin til Nordpolen. Da dette gikk ut over verden over radioen, søkte HØSTMARK fra Jan Mayen om å få være med. Han spekket sin søknad godt med superlativer når det gjaldt hans kvalifikasjoner. Telegrafistene i Tromsø syntes det ble litt for mye av det gode og bestemte seg for å lage moro ut av det. De fabrikerte et svar omtrent slik: «En mann med Deres kvalifikasjoner kan jeg ikke unnvære på min ekspedisjon, arbeider med muligheter for å få Dem avhentet. Hilsen Fridtjof.» Dessverre gjennomskuet ikke HØSTMARK humbugen og gikk og ventet på å bli hentet til fornøyelse for de innviede. Etter en lang stund forstod HØSTMARK det hele, og han likte det ikke. Da de nye folkene kom og avløste, og overtagelsen var i orden, reiste HØSTMARK seg

fra bordet og sa at han året før hadde undertegnet en kontrakt på at han skulle følge bestyrerens ordre og gjøre sitt til at forholdet på stasjonen ble best mulig, men at han nå så seg løst fra kontrakten og dermed dro han til HOAAS. Saken var så oppgjort.

Hagerup-ekspedisjonen 1924—25.

Sommeren 1924 rustet HAGERUP, Tromsø, ut tre mann, leder HENRY RUDI, AUGUST HANSEN og HÅKON KARLSEN (BALLANTON) for vintring på Jan Mayen. De ble satt over av samme båt som Geofysisk institutt brukte til å skifte ut sine folk på radiostasjonen med.

Vi skal kort referere fra RUDIS bok (SØRENSEN 1958). Foruten meteorologene visste de at det var en ekspedisjon til på Jan Mayen. De valgte derfor å slå seg ned på den mest ugjestmilde delen av øya, nemlig nordspissen. Det er ikke mere enn ca. 10 km² å bevege seg på. Her bygget de et hus, Hageruphytta. I boka står det: «Vi hadde nok valgt et særdeles dårlig sted. Overalt stengte stupbratte fjellvegger oss. Framkomsten ville ikke bli likere når vinteren kom. Høgt over alt låg kjempen Beerenberg med skoddehatten på; en skulle tru den ville trykke dette morkne landet ned i havet. Her var spor etter ras rundt oss alle leier; rett som det var, buldret rykende steinras omkring oss, og nye blokker slo seg ned på odden.»

Ingen hadde vært før på denne delen av øya. De var nok de første i Jan Mayens historie som tilbargte en vinter her. Men en del rev var det: «Her teltet vi, og den første plaga vi hadde å stri med var — blåreven! Nærpå tretti eksemplarer av arten møtte opp og vrimlet rundt oss i pilsnar flukt, i lydlause hopp. De viste temmelig snart sin sanne natur: Tjuver var de, av frekkeste slag. Vi hadde teltet mens vi bygget på hytta, og provianten vår låg spredt omkring. Reven var på den øyeblikkelig.»

De fikk etter hvert bortimot førti husrever ved å legge ut mat av og til. Selve fangsten ble lett: «I slutten av november pelset vi pakket. Det var gjort på etpar dager, lettvintere fangst har jeg aldri vært med på. Det var mest uhyggelig å ta livet deres, vi kjente jo hver rev personlig. Men 48 blårevskinn av fineste slag hadde vi, og det representerte mange, mange kroner. Nå

meinte vi at tida var inne til å sette fellene opp i terrenget. Det gikk ukevis uten at vi såg et spor, ikke et hår i ei felle. Vi hadde visst tatt det som var. Seinere slang det en sulten stakkar i glef-sa, men noe videre ble det ikke.»

Ei natt kom et ras buldrende nedover Beerenberg, men de berget seg da huset var bygd bak en haug. Sommeren 1930 var hytta delvis ødelagt av storm (LID 1974). Dette må ha skjedd i åra mellom 1927 og 1930.

Her skal tas med en historie om disse tre karene fra denne turen. Den er fortalt meg av en annen fangstmann som har det fra AUGUST HANSEN selv. Den gir et eksempel på det røffe humøret disse hadde. RUDI og KARLSEN holdt godt sammen og drev også en del ap med AUGUST som ofte hadde vanskeligheter med å ta igjen. Men en dag tok AUGUST «fliren ut av auan» på dem. AUGUST gikk over terrenget, og han hadde en ufyselig tur i en kuling fra nord. Da han kom hjem uten rev, spurte RUDI om han hadde sett etter båten. «Båten», svarte AUGUST, «den kan vi no avskrive, han lå og hogg, for sjøen nådde helt opp i den». «Berga du den ikke?» spurte RUDI. «Ka faen kunne æ gjøre aleina mann med den tunge båten.» RUDI ble storsint. Han og KARLSEN fikk på seg noe klær og forsvant ut i svineværet. Da de kom tilbake, satt AUGUST og koset seg med kaffekjelen, og det knøst ikke i de to. Båten lå godt fortøyd langt utenfor sjøens rekkevidde, slik den lå da AUGUST gikk forbi. De var erfarne overvintreere alle tre, og de ble enige om at episoden skulle være glemt. Men da de kom til Tromsø, så kunne ikke AUGUST holde tett med en slik god historie. Den ble godt mottatt av de andre fangstfolkene, men RUDI og KARLSEN like ikke å høre den gjenfortalt. En fin sommerdag, mens det ennå var godt med penger igjen hos de tre, satt en gjeng på sjeteen i Tromsø og koset seg rundt en kasse øl. AUGUST hadde dagen før vært i lag med en spitsbergenfarer, og de hadde satt til livs sterkere saker enn øl. RUDI ser AUGUST komme, det er tydelig at han er i bakrus. RUDI sier til KARLSEN at nå skal han få igjen for den båthistoria. Han ber de andre holde kjeft og la ham prate. AUGUST kommer og setter seg ned og strekker hånden ut etter en øl. «Nei, stopp nå», kommer det fra RUDI, «en slik sempel fyr er ikke

velkommen her.» «Sempel fyr - - - Ka e det du meiner?» AUGUST ser spørrende på RUDI. Hele gjengen sitter bare taus og ser utover sundet mens AUGUST ser spørrende på RUDI. Til slutt sier RUDI: «Æ kall det før sempelt. Først skjenker du kompissen full, og når politen kommer, så stikk du av. Stakkaren sett no på Rådstua og har fått 50 kr. i mulkt, og han har ikke noe å betale med.» AUGUST blir sittende en stund og tenke, men kan ikke huske slike detaljer fra dagen i forveien. Da hele gjengen sitter taus, og RUDI fortsatt stenger veien til ølkassa, så reiser AUGUST seg og går opp til Rådstua for å løse ut stakkaren. Politiet kjenner ikke til at noen har blitt arrestert. AUGUST forstår hele sammenhengen og går rett bort til Mack etter en kasse øl. AUGUST ble mottatt med store ovasjoner på sjeteen. Det var en god slutt på den historien.

Ennå en historie kan tas med: HAGERUP, som var skipshandler og hadde rustet ut mange ekspedisjoner, var ikke vandt med for varierte proviantlister. RUDI hadde notert på listen sin «en hekto kanel». Da HAGERUP leste gjennom listen og fikk se dette, utbrøt han: «Kanel — ka fan skal dökke med kanel?»

RUDI oppgir dessverre ikke den endelige fangst, men i Jan Mayen (1929) er det oppgitt til 62 blårev.

Schjelderup-ekspedisjonen 1924—25.

Den ble rustet ut av Schjelderups Sælfangstrederi og bestod av ANDERS ANDERSEN (DOBBEL-ANDERS), ERLING RØNNEBAKK, KARL ØINES og svensken STURE LILJE-DAHL. De bygget Schjelderuphytta helt sør på øya og brukte også Østerrikeren (HOAAS pers. med.). Antagelig fanget de hele veien fra sørspissen langs vestkysten helt opp til Nordlaguna.

Fangsten ble 51 blårev, derav 25 levende (Jan Mayen 1929).

Radiostasjonen 1925—26.

Geofysisk institutt i Tromsø sendte HALLVARD DEVOLD, FRITZ ØIEN og KVIVE ANDERSEN til Jan Mayen denne sesongen. DEVOLD (1940) har fortalt meget om denne vinteren i sin bok. Jeg skal her kort referere:

Fig. 3. Helenehytta bygd i 1925. Foto H. CARSTENS 1972. The hut Helene built in 1925.

Da de kunne vente en pris på kr. 500 pr. blårev, så ville fangsten bli bedre enn deres lønn. De ville utvide terrenget til å fange på hele øya. På sydspissen av øya brukte de Schjelderuphytta. Men dit var det i godvær en drøy dagsmarsj. KVIVE ANDERSEN bygde derfor Camp Helene av drivved på sørsiden av Sørлагuna, slik at de kunne ta turen i to etapper. De fanget noen rever i slutten av oktober, og da de fant at pelsen var fin ble revene drept, og fangsten startet.

De hadde nå brukt det meste av øya som fangstfelt. Men Nordspissen hadde de ikke klart å komme til for å sette opp feller. Utpå vinteren ville de forsøke seg, og her siterer vi et avsnitt: «Jeg var ung og påståelig og mente at vi i det minste burde gjøre et forsøk; det gikk da an å snu hvis det skulde vise

seg ugjørlig. Når Mercanton og Wordie gikk op på selve Beerenberg, så måtte det gå an for oss å karre oss til Nordjan på en eller annen måte. «Jeg skal vedde mye på at det nettop på denne tid av året, nu når det er så hård skare, må gå an å spasere eller rusle på ski rundt hele fjellet i la oss si ca. 6—7 hundre meters høide,» hevdet jeg. «Og så må dokker huske på at på Nordjan går enda femhundrelappan rundt på fire ben og lever jævel i terrenget,» sa jeg videre. Det siste argumentet gjorde sig særlig bra. «Ja,» mente Andersen, «det kan hende du har rett — men æ synes det e rart at de karan som lå på Nordjan for et par år sia ikkje tok sig en tur hit til stasjonen. Det vi ser herfra er gåandes, men det spørs kolles det e lenger nord.» Jo — det var unektelig noe i det. Andersen hadde nok sine meninger.» De gjorde forsøk både på øst- og vestsiden av Beerenberg, men klarte ikke å komme fram. Blåreven der fikk være i fred.

Vinterens fangst ble 44 blå og 4 kvite rev.

The Polarfront Company på Jan Mayen 1926—27.

Ingeniørene EKEROLD og LØVFALD som hadde bygget radiostasjonen på Jan Mayen i 1921 var noen år senere en tur i Canada. Her var de med på å danne et aksjeselskap med formål å fange i Arktis. Dette selskapet, The Polarfront Company, eneste foretagende i Norge, var en ekspedisjon til Jan Mayen. Denne beretning er etter dagboken til NILS J. GARNES (1927) og hans personlige meddelelser.

I august 1926 la den lille skuta «Polarfront» ut fra Ålesund. Ombord var LØVFALD, som skulle lede ekspedisjonen, KARL BREIVIK fra Ulsteinvik og amerikaneren HENRY JOESTIN. Denne siste var en eventyrlysten kar på 23 år, som hadde studert kjemi. Han kom med fordi han svarte på en annonse i «Yating». EKEROLD hadde rykket den inn. JOESTIN betalte 1500 dollar for å bli med.

«Polarfront» gikk først til nordspissen av Jan Mayen, fangstmenn kaller det Nord-Jan. Her så de noen rever som lekte og sprang, og planene ble noe forandret. De mente det måtte lønne seg å sette i land et par mann her. Hytta fra 1924 stod der. Materialer og utstyr ble satt på land, og KARL BREIVIK ble i-

gjen der. Deretter gikk båten til Nordlaguna hvor JOESTIN ble satt på land med resten av utstyret.

Nå da planene var blitt forandret, hadde de for lite utstyr, og «Polarfront» gikk til Norge etter ny forsyning. Da den kom tilbake, var det blitt stormfullt vær, og «Polarfront» gikk en hel uke rundt øya før den fikk satt i land en nye mann, ANDREAS HAKONSHOLM, på Nord-Jan. Samme dag fikk de satt i land GARNES ved Nordlagunen. Båten måtte gå igjen etter bare tre-fire timer. JOESTIN overtok ledelsen av ekspedisjonen. LØVFALD var ikke med andre turen.

Midt-Jan.

Planen for de ved Nordlagunen var først og fremst å fange levende rev, og ha dem i revegårder vinteren over og avle hvalper om våren. De på Nord-Jan hadde ikke utstyr til levende rev. En ting var meget kjedelig. Da de kom til øya, så oppdaget de at en annen fangstekspedisjon på tre mann også var kommet. I tillegg til dette fanget også folka på radiostasjonen.

JOESTIN og GARNES satte i gang arbeidet med en gang. Det gikk med godt humør, men språkvanskelighetene var store til å begynne med. Det står i dagboken 5. sept.: «Joestin og jeg har det nokså bra bare at vi ikke kan snakke med hverandre, nesten bare tegn som to døvstumme som ikke har lært noe språk.» En dag måtte Joestin ty til ordbok for å oversette reveunge — det ble til «barneræv».

De laget feller for fangst av levende rev og begynte med en gang fangsten. Her må nevnes at de alle var helt uerfarne med overvintringsfangst. Innen 22. oktober hadde de fanget 10 levende. Revene ble foret med stokkfisk, litt melk og mel. Så var de stadig på jakt etter havhest, måse og alke. Selv om det er meget fugl på Jan Mayen, var det et strev å skaffe ferskmat til reveene.

De bygget også en liten bistasjon 8 km. nord for Nordlaguna. Så laget de 55 slagfeller for rev og plasserte dem i terrenget nordover til bistasjonen. Det skulle vise seg at det ble vanskeligheter. Karene fra Radiostasjonen plasserte også feller i det samme terrenget. Det hele tilspisset seg. I dagboken 22. nov. heter det: «Og så kom D. hit idag med et telegram til Joestin, og

her ble en lang konferanse om terrenget. D. vil hive alle våre feller på havet». Den 28. nov.: «Joestin har vært ute i terrenget. Han forteller at våre feller på nordre halvdel (eller helst 2/3) er kastet i havet. D. har vært der oppe i går og kom tilbake i dag tidlig, og da har han rensket terrenget. JOESTIN fulgte da deres spor og gikk til deres terreng og hev deres feller på sjøen. Om det nu blir sluttet fred eller det blir krig fremdeles er vanskelig å vite.» De satte opp nye feller. Forholdet bedret seg snart. På julaften samlet alle seg på Radiostasjonen der de feiret jul i tre dager, også de tre på Østerrikstasjonen.

De fikk bare en eneste rev på slagfellene, og det var en rev som hadde rømt fra revegården deres.

Håpet var at de skulle få mange hvalper. For å få flere par kjøpte Joestin en hvit hann av de andre på øya. Resultatet av hele avlen var at en blårev fikk 8 hvalper med en hvit hann. Av disse døde etter en tid 7 stykker. En annen blårev fikk en hvalp. En rev ble så skambitt i foten at den døde. I juli fant de et hi i Kvalrossbukta, og her fanget de en rev.

De hadde ikke noen kontakt med sine fangstkamerater på Nord-Jan fordi det var umulig å komme dit over land. Om våren lånte de derfor en båt på Radiostasjonen og drog den tvers over øya. En fin dag rodde de nordover. GARNES ble med så langt som mulig. Han måtte tilbake og passe revene. JOESTIN kom fram og ble der noen dager, og da han kom tilbake, var BREI-VIK med. Han ble noen dager ved Nordlaguna, og så rodde de nordover igjen. Vinden frisket på etterhvert, og det ble en slit-som tur. De overveiet en stund å berge seg på land og vente der til været hadde bedret seg, men heldigvis rodde de videre til hytta. Det var sikkert den beste løsning, for det ble storm i flere dager, og det er ikke sikkert at de hadde klart å berge seg på en smal landstripe. Noen dager etter stormen kom JOESTIN roende tilbake i fint vær.

JOESTIN ønsket hele vinteren at han skulle råke bort i en isbjørn og få med seg et skinn hjem. Men om våren da de så Bereenberg badet i sol, ble han mere oppsatt på å komme på toppen av Bereenberg, og han sa at han heller ville komme opp der enn å skyte 10 isbjørner. Midtsommer besteg JOESTIN sammen med FINN DEVOLD (1928) og G. ØINES fra Radio-

stasjonen det imponerende vulkanfjellet. Her fikk JOESTIN litt både i pose og sekk, for høyt oppe på Beerenberg fikk de se helt ferske spor av isbjørn. Denne bjørn ble dagen etter skutt av karene på Nord-Jan.

Fangsten ble 11 levende blårev og 2 hvitrevskinn.

Nord-Jan.

Denne beretningen om de to som slo seg ned på Nord-Jan, er etter dagboken til KARL BREIVIK (1927) og hans personlige meddelelser.

Etter mye venting på bedre sjø fikk endelig «Polarfront» satt i land den nye mannen, ANDREAS HÅKONSHOLM, i Krossbukta. Men det nye utstyret, som var kjøpt inn på grunn av utvidelsen av ekspedisjonen, måtte tas med til Norge igjen. Her var blant annet sag, øks, båt og lampeglass. Fra før hadde de bare ett og et halvt glass som lå igjen fra forrige vintring. De hadde bare 4 hl. kull, men det var masse rekved der.

Det nye huset ble aldri helt ferdigbygd. De valgte å bo i Hageruphytta og brukte det nye til lager.

De begynte fangsten i oktober, og de fikk sine rever etter kort tid. Det ble i alt 7 blårev, derav 4 levende. Etter at de få revene var fanget om høsten, var det bare å gå og se i tomme feller. I januar fikk de se et spor, og den 3. januar står det i dagboken: «Vi har vår daglige tur for å se etter fellene, men det er samme resultat hver gang. Her går en rev, men det er ikke tale om at den går i fellene, så det må visst være en gammed jævel.» Den 7. februar: «Ja, vi har ikke mye rev å arbeide med. Fangsten er og blir slutt. Vi har 4 skinn, død og pine for en fangst. Vi som gjorde regning med 30 st. Ja, ja, derfor ingen sure miner, vi får være glade likevel, og humøret er merkelig nok på det aller beste.» Ut i mars får de se spor etter to rever. Det var det siste de så av rev.

En av revene klarte å rømme ut av revegården, men det var ikke noe problem å få den tilbake igjen. I dagboken 18. desember står det: «I dag er det hent oss noe rart. Vi har fått igjen Johannes, den hannreven som rømte. Men det har hendt på en for oss utenkelig måte. Han var sannsynligvis lei av å gå alene uten mat. Derfor har han ruslet hjem igjen, dit hvor han kunne

få både selskap og mat. Han hadde rett og slett gått over nettingen . . .» Ut i mars føyka revegården så full av snø at det var bare så vidt de ikke mistet de 4 levende de hadde. De måtte ta revene inn i lagerhytta.

Det var dårlig med rev, men de fikk da besøk av isbjørn. BREIVIK forteller at han den 26. juni fikk se noe ved revegården. Det var en bjørn. Først trodde han at han så syner. Det ble full fart tilbake til hytta etter geværet, og bjørnen falt etter et velrettet skudd. Det var en voksen bjørn, men den var skinnmager som en spiker. De antok den var kommet til øya i mars-april, for da var det dravis ved øya.

Dette at de ikke fikk de siste forsyningene, laget en del vanskeligheter for dem. Øksehammeren på den eneste øksa sprakk, men de klarte å reparere den igjen. Seienere røyk saga, og de hadde bare en liten sag som ikke forslo til store rekvedstokker. Så hadde uhellet med saga skjedd før, så hadde det ikke vært greit — da hadde de måtte fryse. Saga gikk 20. mars.

Terrenget på Nord-Jan er for lite, og de måtte finne på noe å gjøre. Blant annet laget de skutemodeller. De måtte kassere flere halvferdige fordi emnene sprakk. Det er vanskelig å finne en tørr rekvedstokk. De laget hjemmebrentapparat av blikkrør og melkebokser. Her i ingenmannsland var det lovlig å brenne også. Nå, de to var meget nøkterne — produksjonen det siste halve året var bare et par liter i alt.

De hadde med seg tre katter, og de hadde mye moro og selskap med dem går det fram av dagboken.

Været var stormfullt som det pleier å være på Jan Mayen. En storm knuste alle rutene i reservehytta. Vinden løsnet store flak av skaren og slengte dem av sted.

Det ble noe knapt med mat på slutten. Potetene tok tidlig slutt da en del hadde råtnet. Av ferskmat fikk de bare tak i fugl. Det ble mest havhest.

Først den 10. aug., etter lenge å ha ventet, kom «Polarfront» og hentet dem.

Fangsten ble beskjedent — 7 blårev, derav 4 levende og 1 isbjørn.

Den samlede fangst for hele ekspedisjonen ble 18 blårev, derav

15 levende, 2 kvitrev og 1 isbjørn. Fangsten var ikke stor nok til å dekke utgiftene til The Polarfront Company's virksomhet på Jan Mayen. De tre sunnmøringene fikk likevel sitt oppgjør med en gang de kom til Norge.

Radiostasjonen 1926—27.

Geofysisk instiutt i Tromsø sendte sommeren 1926 FINN DEVOLD, REIDAR HALVORSEN, GULLBERG og fangstmann GUSTAV ØYNES til Jan Mayen. F. DEVOLD (pers. med.) som var bestyrer forteller:

Fig. 4. Margarethehytta bygd i årene 1926 til 1929. Foto H. CARSTENS 1972. The hut Margarethe built during the years 1926—1929.

«Da det var tre fangstlag med i alt 11 mann på øya, ble det en del gnissing mellom partiene om størrelsene av terrengene. Vi fanget rundt Radiostasjonen. Videre bygget ØYNES og jeg Annahytta på Nord-Jan og fanget rundt den og sørover til Hudsonodden. Her begynte JOESTINS terreng. I alt hadde vi 30 slagfeller og 10 kassefeller for levende rev.

ØYNES hadde fri kost, men hans lønn, kr. 150 pr. måned, betalte vi ham av våre lønninger. Fangsten delte vi på alle fire.

Meningen var at vi skulle fange over hele øya. Før karene fra Polarfront-ekspedisjonen kom, gjorde vi et forsøk på å sette i stand terrenget på Nordspissen. I august rodde ØYNES og jeg fra radiostasjonen langs østsiden til Hageruphytta. Vi la igjen en del proviant og en beskjed om at terrenget var opptatt. På grunn av kuling måtte vi bli der i fire dager. I samme haug som beskytter hytta mot skred, var det et blårevhi. Ungene var nærmest tamme, og de snuset seg for fram til maten vår. Jeg husker godt ennå hvordan jeg strevet med å jage dem ut fra sjåen hvor vi hadde plassert provianten og smelte døra igjen. Men da jeg snudde meg, oppdaget jeg ennå to reveunger oppe i selve kassen hvor de stod og åt brun ost. Det var i alt 8 unger. Reve-hannen holdt til på en forhøyning på sletta. Alka holdt i de dagene på å bringe ungeen sine fra fjellet og ned på sjøen. Dette skjedde ved at mora fløy under ungen og forsøkte å holde den i luften lengst mulig. Ungene tapte stadig høyde, og mange av dem landet på sletta. Reven forlot da sin utkikspost, jaget moren vekk og grov ungene ned. Jeg gikk bort og grov opp en av ungene. Den var fremdeles levende. Reven kom da mot meg og brukte en forferdelig kjeft. Jeg vred halsen om på ungen og kastet den mot reven. Dentok den og grov den ned med en gang, og så gikk den bort på utkiksposten igjen. Dette så jo bra ut. Da kulingen la seg, rodde vi sørover forbi breene på vestsiden. Det blåste opp før vi kom til Nordlagunen. Vi måtte karre oss på land og drog båten så høyt opp at den skulle være sikret. Vi fylte den med stein og surret den fast i en lavablokk. Da vi neste gang kom nordover for å bygge Annahytta, var den smadret i en storm, så vi oppgav fangsten helt der nord. At to sunnmøringer hadde vintret der fikk vi først vite da JOESTIN kom og ville låne jollen vår for å se etter dem.

I april fikk GULLBERG psykisk sammenbrudd og måtte sendes hjem. ØYNES overtok kokkejobben etter ham.»

Fangsten ble i alt 17 rev, derav to hvite. Av disse var 10 levende, men vi var ikke heldige med dem. Vi hadde dem sammen i ett hus, og de drepte og åt hverandre så resultatet ble at vi bare hadde 4 blå og en hvit levende og 6 blå og 1 hvitt skinn til Tromsø. Prisen på de levende var kr. 1000 pr. blå og kr. 150 for den hvite.

Hagerup-ekspedisjonen 1926—27.

Fra Tromsø kom igjen AUGUST HANSEN som leder for et fangstlag rustet ut av HAGERUP. Han var sammen med K. HOEL fra Ålesund og G. INGEBRIGTSEN fra Bergen. De lå i Østerrikeren og fanget fra Nordlaguna og vestover til Kvalrossbukta. Haugenhytta brukte de som bistasjon. FINN DEVOLD (pers. med.) forteller om denne ekspedisjonen:

Vi andre som lå på Jan det året, kalte disse tre for «Den halte», «Den blinde» og «Den døde». August Hansen var «Den halte». Han var blitt halt da hans far, forfatteren Lars Hansen, hadde skutt ham i beinet med en haglladning. Hoel hadde bare ett øye og fikk navnet av den grunn. Ingebrigtsen hadde mistet hørselen da han ble torpedert under verdenskrigen. De fanget bare noen få rever, og røk i tottene på hverandre da fangsten sluttet ved juletider. De presterte faktisk å dele provianten i tre like deler. De stod opp og kokte kaffe hver for seg, og slukket omhyggelig ilden i komfyren når kaffekjelen var klar for neste mann. De hadde hver sin dunge med opphugget rekved liggende rundt ovnen, og selv den ting å skyte havhest gjorde de hver for seg. Vinteren igjennom var havhest den viktigste middagsmat. De hadde delt ammunisjonen likt. «Den blinde» kunne vanskelig treffe en havhest i flukt. Han manglet jo høyre øye. Men ikke tale om at noen av de to andre ville skyte havhest for ham, selv om han tilbød dem ammunisjon. En dag ble det rene slagsmålet mellom «Den halte» og «Den blinde». «Den blinde», som var en svær kar på over 100 kilo, sloss i underbuksa. «Den halte», som var tynn og liten, ble trykket i gulvet. Han hadde imidlertid vært blikkenslager og var svært så sterk i klypa. Han fikk tak om testiklene til «Den blinde» og klemte til ettertryk-

kelig. «Den blinde» illskrek om hjelp. «Den døve» hørte intet, men han så hva som foregikk og fikk slutt på slagsmålet. «Den halte» ble nå redd og kom til oss på Radiostasjonen for å bli der til sinnet hadde gitt seg litt. Han beskrev da meget dramatisk slagsmålet — han hadde arvet litt av fortellerkunsten til sin far. Øynes, som hørte godt etter, hadde bare en kort bemerkning, uten særlig medfølelse, til historien. Den lød: «Nei, jasså, dokker æ begynt å leke bil, skjønner æ». «Den halte» ble noen dager hos oss, og fikk med seg noen svære lunser med temmelig harskt sideflesk da han bega seg hjem igjen. Disse skulle han deler likt i tre, så mente han at de ville være «et minne rikere».

GARNES (pers. med.) forteller også om disse tre karene:

«Om høsten og først på vinteren kom de alle tre til oss, og mer enn en gang måtte middagen som var tenkt til to, påfylles til fem. Seinere kom «Den halte» og «Den døve» i lag og «Den blinde» alene. Begge parter klaget sin nød mot den andre part. Vi var venner med begge parter. «Den døve» fortalte en historie fra Østerrikeren, som jeg ennå husker: En gang «Den døve» lå og sov, våknet han av at sengen ristet. Da han fikk klarnet øynene og summet seg, så han «Den halte» i vill flukt rundt komfyren som stod midt på gulvet. Den tykke og svære «blinde» løp hakk i hæl i nattøyet med geværet i den ene handa. «Den døve» så på dette en stund, men fant ut at han burde få stanset karusellen. Han hoppet ut og la seg i mellom. Etter «Den døves» mening var årsaken at «Den halte» enkelte ganger arbeidet mens de andre skulle sove. Han var blikkenslager, og han arbeidet ikke alltid i stillhet. Dette irriterte «Den blinde» i den grad at sinnet tok overhånd.

Joestin og jeg fant hver vår mineflottør av kobber i fjæra. Disse hamret «Den halte» ut til to blomsterkurver til Joestin og to kokepanner til meg. Det var et meget pent arbeid utført av «Den halte».

Fangsten ble etter Jan Mayen (1929) 10 blå og 1 hvit rev.

Radiostasjonen 1927—28.

Tre mann vintret. De fanget 8 blårev, derav 6 levende (H. JOHNSEN pers. med.).

Schjelderup-ekspedisjonene 1928—29.

I 1928 sendte Schjelderups Sælfangstrederi sin tredje og siste ekspedisjon til Jan Mayen. Den brukte Schjelderuphytta og fanget på den sørlige del av øya. I Engelskbukta planla de å sette opp en bistasjon. Denne ble bare bygd halvferdig (LID 1974). (Senere er den bygd ferdig og har fått navnet Olsbu.) Da ekspedisjonen ble hentet sommeren 1929, brente skipperen ned Schjelderuphytta.

Etter Tromsø (1929, nr. 206) hadde de 8 levende blårev.

Radiostasjonen 1928—29.

Tre mann vintret. De fanget 23 blårev, derav 16 levende. (Arkiv Norsk Polarinstitutt.)

Fangst etter 1929.

Sommeren 1929 rustet HAGERUP, Tromsø, ut M/K «Ørnes» for fangst ved Jan Mayen. Den skulle fange torsk ved øya og

Fig. 5. Olsbu som ble påbegynt i 1928 og bygd ferdig senere. Foto H. CARSTENS 1972. The hut Olsbu. A part of it was built in 1928 and the rest finished some years later.

samtidig sette på land 6 mann for overvintring. På grunn av at fredning av rev ble innført, ble det ikke noe av overvintringen. De fanget bare en levende blårevunge. (Tromsø, 1929, nr. 206.) HAGERUP reiste sak mot staten og fikk ved dom av 14. feb. 1934 tilkjent kr. 12.000 for tapt fangst.

(I Tromsø (1929, nr. 206) står det nevnt at det var 3 eksp. som fanget levende rev i 1929. Den ene hadde fått 8 blå, det må være Schjelderupeksp. De to andre må ha vært radiofolkene og HAGERUPS planlagte eksp.)

Radiofolkene 1929—30 fanget 23 rev (Arkiv Norsk Polarinstiutt).

I tidsrommet 1930—35 var det forbud mot fangst av rev.

Fangsten 1935 til 1965 er satt opp i tabell 1. Oppgavene er fra HOEL (1949), arkivet på Norsk Polarinstiutt og fra overvintrerne selv. Om kvotefordeling og fangst under krigen, se side 114. I fredstid har det bare vært én ekspedisjon som fanget rev på Jan Mayen utenom radiofolkene. Det var sommeren 1939. Den fikk 24 blå og 3 kvite rev — alt levende.

Diskusjon.

I Tromsø Stiftstidende 1903 (nr. 26) står det at en ekspedisjon hadde overvintret på Jan Mayen 1902—03. Dette er feil, og det framgår også av en notis senere (nr. 66) i samme avis.

Hvis vi unntar radiostasjonens folk, så har vi hatt 11 fangst-ekspedisjoner med tilsammen 39 mann på Jan Mayen. Av disse døde tre av skjorbuk, og minst en til har vært angrepet av sykdommen. Tre av fangerne omkom på reisen hjem da «Frithjof» forliste (her omkom i tillegg 12 av mannskapet). I tillegg til overvintringene kommer to sommerekspedisjoner, en i 1929 og en i 1939.

Høyst sannsynlig så hadde ekspedisjonen i 1917—18 det største økonomiske utbytte som noen norsk overvintringsekspe- disjon har hatt. De hadde 129.000,- kroner i brutto på 4 mann (OXAAS pers. med.).

Sulebak-ekspedisjonen 1920—21 hadde også et meget godt utbytte. HARDING HANSEN, datter av PEDER SULEBAK, forteller at alle tre var meget godt fornøyd med det økonomiske utbytte. De hadde hver mer enn 6.000 kroner netto på turen.

Tabell 1. Revefangst på Jan Mayen 1935—1965. Catches of blue and white Arctic Fox on Jan Mayen 1935—1965.

Year År	Blårev Blue Fox	Kvitrev White Fox	Sum Total
1934—35	12	2	14
1935—36	13	2	15
1936—37	17	2	19
1937—38	18	2	20
1938—39	12	6	18
1939x	24	3	27
1939—40	28	4	32
1940—41	0	3	3
1941—42xx	39	27	66
—»—	—	—	30
1942—43xx	40	26	66
—»—	—	—	30
1943—44xx	22	24	46
—»—	—	—	15
1944—45xx	13	11	24
—»—	—	—	3
1945—46xx	8	8	16
—»—	4	0	4
1946—47	4	6	10
1947—48	2	0	2
1948—49	12	8	20
1949—50	12	8	20
1950—51	18	6	24
1951—52	—	—	21
1952—53	—	—	?
1853—54	0	0	10
1954—55	0	0	0
1955—56	—	—	?
1956—57	11	10	21
1957—58	4	5	9
1958—59	10	20	30
1959—60	2	0	2
1960—61	5	0	5
1961—62	8	10	18
1962—63	—	—	1
1963—64	4	2	6
1964—65	0	0	0
1965	Fredet — Protected		

x Sommereksp. — Summer expedition.

xx Garnisonen. — The garrison.

Ekspedisjonene i 1924—25 var de siste som fikk et brukbart utbytte. Likevel fikk de tre norske deltagerne på ekspedisjonen til The Polarfront Company et godt år. De var hyret på følgende betingelser: Hver mann skulle ha 160 kr. pr. måned, fri proviant og kr. 15,- pr. levende rev eller fullverdig vinterskinn. NILS GARNES (pers. med. i 1972) uttaler om betingelsene:

«Den gang var det god hyre, det var respektable penger. Kona og eg fekk verk i hovudet då tilbodet om turen til Jan Mayen kom. Vi var so å seia nygifte, og nett flytt inn i huset vårt som vi hadde bygd om. Alt var uryddig og mykje skulle gjerast. Eg hadde valet mellom usikre utsikter på fiske ved sida av mitt vesle gardsbruk og turen til Jan Mayen. Fordelane ved turen til Jan Mayen var ikkje vanskelege å rekne ut. Utbytte av året på Jan Mayen var godt, og eg kom heim i god form. Kona hadde greitt seg bra, og eg var og helsa velkommen av ein son på 7 måneder. I tillegg so fekk eg mange minne som ikkje hev minst verdi no på mine gamle dagar.»

Reven var det eneste fangstgrunnlaget på Jan Mayen. Fangst på isbjørn, snadd, storkobbe, klappmyss og grønlandsel har ikke hatt noen betydning da det bare var tilfeldig om en fikk noen av disse dyr. På grunn av vanskelige fjell å klatre i så har eggfangst heller ikke hatt noen betydning. Det samme har vært med dunfangst, ærfuglen er sparsom. Havhesten har vært verdifull for fangerne da den ofte har vært det eneste tilgjengelige matviltet.

Revefangsten. Reven på Jan Mayen var mere verdifull enn andre steder hvor nordmenn fanget, på grunn av den store prosent blårev i fangstene. (Fig. 7.) En større prosent blårev i bestanden enn på Jan Mayen fantes den gang fangsten begynte, bare på noen øyer i Beringshavet.

Terrenget sør for Helenehytta, langs østsiden ned til sørspissen, har ikke vært benyttet av fangerne da det er lite rev der, og det er meget vanskelig å ta seg fram der. Den midtre delen av Jan Mayen har vært det beste og mest benyttede terreng.

Da der ikke finnes rype eller lemen på Jan Mayen, så utgjør revens næring bare sjøfugl, bortsett fra ubetydelige mengder av krepsdyr og fisk den finner i fjæra. Sjøfuglene holder til på øya hele året, men mest mat har reven i hekketiden med tilgang på egg, unger og voksne. Om vinteren er havhesten den eneste som holder til i fuglefjella, og derfor revens byttedyr. Vinden slår en del havhest i fjellet, og disse sårede individene plukker reven opp nesten like fort som de kommer ned. DEVOLD (1940) nevner at reven om sommeren samler forråd av egg og fugl som den har utover vinteren. Videre forteller han om en fangstmeto-

Fig. 6. År etter år følger revene samme rute fra fuglefjell til fuglefjell. Flere steder på Jan Mayen har reven som her, laget et tydelig spor i gråmosen. Foto J. LID. 1930. Year after year the fox has taken the same route from birdcliff to birdcliff. Here the fox has made a clear track in the moss.

de som reven på Jan Mayen bruker: «En del av sin føde henter Jan Mayen-reven i selve sjøen, så rart det enn kan høres. Disse revene er nemlig flinke svømmere og ikke redde for å gå i vannet. Mange steder står klippene ut i sjøen, og det danner sig strømhvirvler i le av dem. I disse bakevjer står det til sine tider tjukt av reker. Her ligger havhesten i hele flokker og fråtser, og er i den grad opptatt at den ikke har tid til å se opp. Da klatrer Mikkel med utrolig behendighet ned berghyllene, hopper ned i havhestdungen, tar en fugl i nakken og berger sig på land igjen. Denne manøvre kan gjentas mange ganger, så lenge havhestene furasjerer der, de er så grådige at de bare så vidt flytter sig til side når Mikkel svømmer gjennom fugleflaket med en av kameratene deres.»

Fordi der ikke finnes smågnagere på Jan Mayen, så er der i bestanden ikke noen regelmessige svingninger som er så typisk for bestanden på f. eks. Nordausgrønland. Her er det toppår hvert 3. eller 4. år i takt med svingningene i lemenbestanden

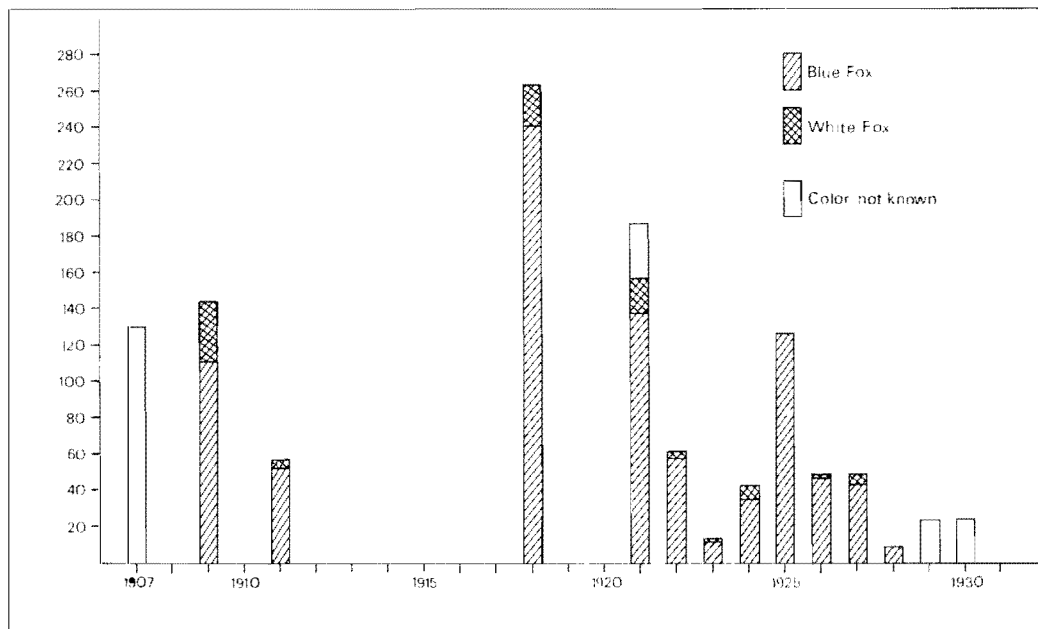

Fig. 7. Revefangsten på Jan Mayen i tiden 1906 til 1930. Catches of Arctic Fox on Jan Mayen during the years 1906 to 1930.

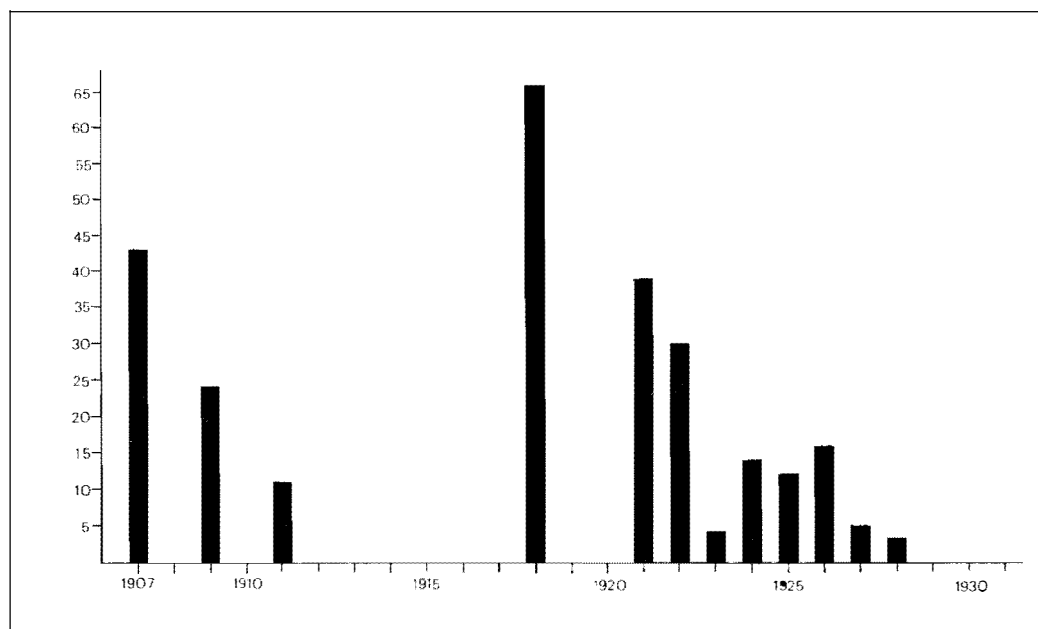

Fig. 8. Revefangsten på Jan Mayen pr. mannår i tiden 1906 til 1930. Catches of Arctic Fox per manyear on Jan Mayen during the years 1906 to 1930.

(LØNØ 1964). Likevel har bestanden på Jan Mayen neppe vært like stor hvert år før fangsten begynte. Vi må anta at der har vært en del uregelmessige svingninger i bestanden avhengig av vinterværet. Mengden av drivis rundt øya varierer mye. Når drivisen ligger tett rundt øya, forlater havhesten fuglefjellene, og reven finner ikke noe mat. I vintre med mye is må en gjøre regning med at mange rever bukker under på grunn av sult og kannibalisme. Fangstmann Rudi (SØRENSEN 1958) forteller en interessant historie om kanibalisme: «Det var bare blårev . . . En dag kom det en kvitrev tassende. Det skulle den ikke ha gjort, for som et lyn var det en flokk blårev på den og reiv den i filler. En skal være varsom med å stikke seg ut . . .»

Revefangsten ble for det meste utført med vanlige slagfeller. Det er en treramme med 30—40 kg. stein på, og den holdes oppe av en firetalls lås. Da det blåser mye på Jan Mayen, er det forholdsvis lett å arbeide med fellene. De blåser hurtig reine for snø. Sakser har vært lite brukt. Til åte i fellene ble det brukt havhest, noe annet var det vanskelig å få tak i. Det er ikke nevnt noen steder at gift har vært brukt til fangsten, og både A. OXAAS og F. DEVOLD (pers. med.) mener bestemt at gift aldri har vært benyttet på Jan Mayen.

Noe som særmerket revefangsten på Jan Mayen, var at en hadde mange halvtamme rever (husrever) å fange i begynnelsen av sesongen. Dette skyldtes vel i første rekke at fangerne på Jan Mayen ikke brukte hunder.

Fangerne var vel klar over helt fra begynnelsen av at på et slikt lite fangstfelt som Jan Mayen ville en intens fangst raskt desimere bestanden slik at det ble ulønnsomt å fange. De to fangstlag som lå der i 1924—25, var de siste som fikk en lønnsom fangst. Det dårligste fangståret var 1926—27 da 11 mann tilsammen fikk 48 rev (herav var 2 hvalper avlet i fangenskap). Det blir gjennomsnittlig vel 4 rev pr. mannår, noe som selvfølgelig ikke kan betale utgiftene til en reise og opphold på Jan Mayen. Men håpet om å gjøre fangst lar seg ikke så lett utrydde hos fangerne. I 1928—29 gjennomførtes den siste rene fangst-overvintring, og de fikk 8 rev. Likevel var det folk som ville prøve seg vinteren 1929—30, men som måtte returenere på grunn av fredningsbestemmene som ble innført.

Noen ekspedisjoner har spesialisert seg på fangst av levende rev. Feller for levende fangst består av et rom hvor reven blir lokket inn av et åte. Når reven drar i åtet, faller ei dør ned for åpningen og lukker reven inne. Mest alminnelig er fella laget av en treramme med netting over, men den kan også være laget av bord eller drivtømmer. Den ekspedisjon som gjorde det best med levende fangst, var Schjelderup-ekspedisjonen i 1924—25, den klarte 25 levende blårev. Polarfront Company 1926—27 som satset på levende fangst og avl med disse på Jan Mayen, fikk et elendig resultat. Levende rev fra Arktisk var godt betalt i 1920—30-årene i Norge på grunn av bestrebelsene for å høyne kvaliteten i revegårdene.

Jan Mayen ble norsk 8. mai 1929. Allerede 27. september samme år ble det innført en midlertidig anordning for jakt og fangst: «Ingen må drive jakt eller fangst på Jan Mayen uten tillatelse av Handelsdepartementet som kan fastsette særlige vilkår for tillatelsen.» Denne anordning ble lov 6. juni 1930. Fra 1930 og fram til 1935 var all fangst forbudt. Fra 1935 ble radiofolkene tildelt en kvote på 20 rev pr. år fram til 1940. Jan Mayen ble evakuert i 1940, men besatt igjen i 1941 av de militære som var på øya til 1946. Under krigen fanget garnisonen og radiostasjonens folk med tillatelse fra regjeringen i London 2 rev pr. mannår. Da der var mange mann, ble det fanget mange rev, se tabell 1. Etter krigen har kvoten vært 2 rev pr. mannår.

På fig. 8 er satt opp fangstene pr. mannår. Det er tydelig at bestanden ikke har tålt fangstpresset. Det er en tydelig nedgang i utbytte på de tre første ekspedisjoner. I de 6 år det var opphold i fangsten, i tiden 1911 til 1917, tok bestanden seg opp igjen til antagelig en maksimal størrelse. Så får vi på grunn av for stort jaktpress igjen en markert nedgang fram til 1929 da fredning ble innført. Fredningen 1929—35 og fangstbegrensningen som ble innført etter 1935, virket positivt. Revebestanden bygget seg jevnt opp, men fikk igjen en knekk under krigen på grunn av de store fangstene som ble tatt.

I 1945—46 fanget radiofolkene sin kvote på 20 rev. Bestyrer JOHNSON (per. med.) mener at det den vinteren neppe var mer enn 20 rev igjen på hele øya etter at fangsten var tatt. Det

var ytterst få spor å se i terrenget. Selv om det etter 1946 bare har vært tatt små fangster, så har ikke bestanden klart å ta seg opp igjen. Vinteren 1962—63 mente VESTVIK (pers. med.) at det var mindre enn 10 rev på Jan Mayen.

Vinteren 1971—72 var bestanden meget liten, mener DULLE-RUD (1973). Det ble bare observert spor etter to rev og sett en rev våren 1972.

I fangstene i tiden 1906 til og med 1929 var det 90.9 prosent blårev i de fangstene hvor fordelingen blå og hvit er kjent. Etter 1930 kan vi ikke uten videre regne ut prosenten av de to fargevarianter og sammenligne dem med de tidligere fangster. Dette kommer av at det har vært en selektiv fangst i utstrakt grad etter 1930. Blåreven var langt mere ettertraktet på grunn av bedre priser på skinn og levende dyr. De fleste år har radiofolkene fanget revene levende og så sloppet ut hvitrevene hvis de klarte å fylle kvoten med bare blårev.

Tar vi all fangsten i årene 1934—65 så finner vi at det er 63.7 prosent blårev i fangstene hvor fordelingen er kjent. Det meste av dette er selektiv fangst. Men under krigen kjenner vi fordelingen av blå og hvit rev i fem fangster for garnisonen. Disse var ikke selektive og her var det 56 prosent blårev (av 218 rev).

Disse tallene viser klart at forholdet mellom blå og hvit rev på Jan Mayen har forandret seg slik at det har blitt en markert økning av prosent hvitrev. Den fulle årsak til dette kjenner man ikke, men en medvirkende årsak må den selektive fangst av blårev ha vært.

Her skal også nevnes at vinteren 1962—63 ble det fanget en vannskapt rev. KREKLING (pers. med.) forteller: «Det var en hunnrev. På hodet bak ørene var det fire utvekster. Fasongen på disse tydet på at det var to ekstra sett med utvendige, utviklede ører. På kraniet fant en ikke noe unormalt. Ikke noe av reven ble tatt vare på.»

Bjørnefangsten. Isbjørnen er en sjelden gjest på Jan Mayen. De 11 norske fangstekspedisjoner som har ligget her i tiden 1906—1929 fikk i alt 5 bjørn. En av disse ble tatt på selvskudd.

Så vidt jeg vet så var det bare en ekspedisjon som satte opp selvskudd. Dette ble gjort da de så flere bjørnespor på øya. Videre vet vi at radiofolkene og de militære til og med 1945 tok 3 bjørn. Meteorologene etter den tid, 1946—68, har tatt i alt 4 bjørn. Det er høyst sannsynlig at det er enkelte vintre at ikke en eneste bjørn setter sin fot på Jan Mayen. Isbjørnfangsten har ikke hatt noen betydning for de norske overvintringene.

Det er derfor med en viss forbauselse at en leser dagboken til de 7 hollenderne som overvintret på Jan Mayen i 1633—34 (CHURCHILL 1746). Formålet med overvintringen var å observere hva som foregikk på øya om vinteren. Den første bjørnen så de 20. oktober. Samme dag så de dravis. I løpet av vinteren skjøt de 5 bjørn og såret 4, videre så de omlag 40 bjørn. Dette er så meget at jeg vil sammenligne vinteren 1633—34 på Jan Mayen med en almindelig god fangstvinter på Hopen i våre dager. Hadde hollenderne vært erfarne isbjørnjegere og benyttet selvskudd, ville de kunne ha fanget 40—50 isbjørn.

Den vitenskapelige østerrikske ekspedisjon som lå her i 1882—83, så bare tre isbjørner, men fikk ikke skutt noen. De fikk dravis rundt øya først i mars måned (PETTERMANN'S MITTELUNGEN 1883).

Forklaringen på at det var så mange isbjørn på Jan Mayen i 1633—34 kan være: (1) Det var langt flere isbjørn i Jan Mayen-området (Vesterisen) den gang før noen selfangst og dermed også fangst på isbjørn hadde begynt. Selfangsten i Vesterisen utviklet seg raskt da det begynte å bli lite grønlandshval. I bebynnelsen av 1700-årene fanget mange store skuter fra mange nasjoner etter selen. Selbestanden gikk tilbake etterhvert og antall skuter som deltok, avtok raskt omkring 1850. Den norske selfangst i Vesterisen begynte i 1846 (HOEL 1949). Det er ikke noen oppgaver over fangst av isbjørn i denne tidlige storfangsten, men isbjørnbestanden kan ha blitt redusert i takt med selbestanden og kommet ned på et lavnivå allerede før 1880-årene. (2) Det er en mulighet for at det kan ha vært spesielle forhold ved Jan Mayen i 1633—34. For det første var det usedvanlig mye is, noe som er en betingelse for at det kan komme isbjørn. For det annet så nevnes det i dagboken til overvintringerne at de

den 15. oktober fant to store døde hvaler som hadde strandet i fjæra. De gjorde forsøk på å utnytte disse, men de drev av. Det er derfor også mulig at det kan ha ligget en eller flere hvalskrotter i fjæra andre steder på Jan Mayen den vinteren. Lukten av råttent hvalkjøtt bærer langt, og den kan ha lokket mange isbjørner til øya. Vi har eksempler på at hvalrosskadavrer på Spitbergen har samlet store flokker av isbjørn på steder hvor fangst har foregått (KULSTAD 1871). Den første forklaringen er vel den mest sannsynlige. Isbjørnbestanden ble under storfangsten etter sel sterkt redusert både av jakt og av at næringsgrunnlaget for de store rovdyrene ble redusert.

Selfangst. Rundt Jan Mayen er det årlig bare noen få eksemplarer av snadd, storkobbe, grønlandsel og klappmyss å se. Enkelte år med mye drivis rundt øya hender det at klappmyssen kaster ungene sine på isen nær land. Ved slike høve er det muligheter for fangst. Dette var tilfelle vårvinteren 1921 da Sulebak-ekspedisjonen fikk en liten fangst av blueback. Noen nøyaktige tall kjennes ikke, men antagelig var fangsten omkring 30—40 bluebackskinn (H. HANSEN pers. med.).

Under krigen, i årene 1941—45, var det svært mye drivis rundt Jan Mayen. I slutten av mars 1943 ble det gjort en helt uvanlig fangst av blueback. RICHTER (1947) forteller: «En aften i skumringen, grøtisen hadde presset nærmere under land på nordsiden, hørte man et kor av forsiktige, små, klagende fløytetoner. Overalt kunne man høre dem, de blandet seg med lydene fra isen som lå og presset på i landkallen, og ute fra isen bar pålandsvinden med seg en fjern avdempet sang av fine lyder. Det var myriader av selunger som lå og kalte på sine mødre. Klappmyssen hadde kastet unger på isen langs nordkysten av Jan og det yrte av dem, over alt vrimlet det av små blåsvarte selunger, til og med langt inne på land fant man dem kravlende omkring. Alle som var fri for vakthold og faste arbeider, gikk ut på fangt, og det ble på 2 dager tatt nærmere 500 unger. Så drev isen litt fra land, og da garnisonen ikke hadde noen brukbar båt, stoppet fangsten av seg selv.» HJELVIK (pers. med.) forteller at det bare ble skutt 7—8 voksne klappmyss.

Summary.

The Norwegian winter hunting expeditions.

Part 2. Jan Mayen.

The winter hunting on Jan Mayen has exclusively been carried out by the Norwegians except for one expedition, The Polar-front Company, who was partly supported by Canadians, but 3 out of 4 members were Norwegian.

The first expedition wintered in 1906—07. In all there have been 11 hunting expeditions, the last in 1928—29. The members on each expedition have been from two to six.

All the members on the first expedition died in a shipwreck (and 12 of the crew) on their way home. Three of the hunters have died of scurvy, and we know one more suffered from it.

Besides these hunting expeditions the members at the weather reporting station have done some hunting, especially during the first years after the weather station was established in 1921. After 1929 only the members of the weather station, except for one summer expedition in 1939, have hunted.

The polar fox was the only base for the hunting. The fox on Jan Mayen was valuable because it consisted of mostly blue fox (Fig. 7.). In the catches from 1906 to 1929 it was 90.9% blue fox in the catches where the division is known (992 blue foxes out of a total of 1091).

Hunting regulations were made in 1929 and a quota for each season was set.

After 1930 the hunting has been selective. A great part of the catches have been taken alive and the not so valuable white fox has been set free again when the quota was filled. The percentage of blue fox in the catches 1934—1965 was 63.7, see Table 1.

Owing to excessive hunting the number of fox in the catches after 1918 decreased, (see Fig. 8.). After the hunting regulations were set in 1929 the population increased slowly. During the war too much hunting was done, and the number of foxes decreased. After the war, despite of a quota of only 20 to 30 foxes a year, the fox was almost exterminated up to 1965 when it was protected. After 1965 the population does not seem to have increa-

sed. In the inter 1971—72 only one fox and two tracks of foxes were seen.

Only a few polar bears have been shot on Jan Mayen, from 1906 to 1929 five, 1929 to 1945 three, and 1945 to 1968 four bears.

LITTERATUR:

- BREIVIK, KARL, 1927: Dagbok fra Jan Mayen 1926—27. Kopi på Norsk Polarinstitutt. Ikke publisert.
- CHAVANNE, J., 1884: Jan Mayen und die östereichische arktische Beobachtungsstation. Geschichte und vorläufige Ergebnisse derselben. Wien—Pest—Leipzig.
- CHURCHILL, J., 1746: A collection of Voyages and Travels. Vol. II, 415—426.
- DEVOLD, FINN, 1928: En bestigning av Beerenberg på Jan Mayen. Tidens Tegn 1928, nr. 87.
- DEVOLD, HALLVARD, 1940: Polarliv. Oslo.
- DULLERUD, O., 1973: Observasjoner fra Jan Mayen 1971/72. Fauna nr. 3. Oslo.
- GARNES, NILS J., 1927: Dagbok fra Jan Mayen 1926—27. Kopi på Norsk Polarinstitutt. Ikke publisert.
- HANSEN, AUGUST, 1918: Dagbok fra Jan Mayen 1917—18. Kopi på Norsk Polarinstitutt. Ikke publisert.
- HOEL, A., 1949: Ishavsfangst—fangstnæring. Norsk fiskeri- og fangst-håndbok. 709—861. Oslo.
- Jan Mayen, en oversikt over øens natur, historie og betydning. Norsk Geografisk Tidsskrift. Vol. II, 411—444. Oslo 1929.
- KULSTAD, J., 1871: Beretning om min Reise til Spitsbergen i Aaret 1853, mit Ophold dersteds, og mine og Mandskabets Lidelser i Ishavet, indtil vor Redning af den danske Brig «Ploven», Kapt. Schau. Tromsø.
- LID, J., 1974: Hus på Jan Mayen. Polarboken 1973—74. Oslo.
- LØNØ, O., 1964: Den norske fangstvirksomheten på Øst-Grønland fra 1938 til 1959. Polarboken 1963—64, 79—123. Oslo.
- LØNØ, O., 1972: Norske fangstmenns overvintringer. Del 1. 1795 til 1892, Polarboken 1971—72. 9—72. Oslo
- ORLEANS, DUC D', 1911: Chasseurs arctiques. Paris.
- OXAAS, A., 1955: Svalbard var min verden. Oslo.
- Pettermanns Mitteilungen, band 29, 390—391, 1883.
- Polarboken 1945: 200 fly-alarmer på Jan Mayen, ishavsøya er rene festningen. 71—77.
- RICHTER, S., 1947: Jan Mayen i Krigsårene. Norsk Geogr. Tidsskrift. Bind XI, 1946—47. Oslo.
- SØRENSEN, L. N., 1958: Henry Rudi, isbjørnkongen. Oslo.

THRANE, P., 1945: Vervarslinga for Nord-Norge 25 år. Tromsø.
YTREBERG, N. A., 1962: Tromsø bys historie II. Tromsø.

AVISER:

Aftenposten 1921 nr. 428, 430, 471, 481, 493, 497, 508, 539, 571 og 576.
Tromsø 1907 nr. 54, 76, 80, 86 og 94, 1908 nr. 53, 1909 nr. 59, 1910 nr. 59,
1911 nr. 65, 1921 nr. 199, 226, 234, 241, 242, 253, 262 og 277, 1929 nr. 206.
Tromsø Stiftstidende 1903 nr. 26 og 66 og 1906 nr. 47.

Personer som har gitt opplysninger om fangsten på Jan Mayen:

ANDRESEN, SVERRE	IVARSEN, IVAR
BAKKE, ANTON	JENSEN, FINN
BJØRKLID, MIKAL	JOHNSEN, HENRY
BREIVIK, KARL	KREKLING, ROAR
DEVOLD, FINN	NICOLAYSEN, HAROLD
FURBERG, PETTER	NØIS, HILMAR
GARNES, NILS J.	OXAAS, ARTHUR
HANSEN, HARDING	SYVERTSEN, KAI
HAUG, HENRY	SØREIDE, ODMUND
HERJE, ERIK	ULLRING, EDVARD
HJELVIK, KARL	VESTVIK, PER
HOAAS, ALFRED	

